

אין אדם אוסר דבר שאינו שלו¹

ראש הישיבה הרב נחום אליעזר רבינוביץ' זצ"ל

[נאמר בגמרא] בבבא קמא :

תני ר' חייא, עשרים וארבעה אבות נזיקין והמטמא, והמדמע, והמנסך.

(בבא קמא ד, ב)

עיין רש"י (ד"ה ומנסך), והתוספות (ד"ה מנסך) הביאו מגיטין דנחלקו [שם] אם [החייב הממוני הוא במקרה ש] מנסך ממש או מערב (גיטין נב, ב). ובחולין (מא, א) נחלקו אם אדם אוסר דבר שאינו שלו, ואמרו שאפילו [על הצד ש] אוסר, ישראל מתכוין [ב] כך לצעוריה ו[לכך] אינו אוסר.

הרמב"ם פסק דין זה :

המנסך יין חברו לעבודה זרה לא נאסר היין, שאין אדם מישראל אוסר דבר שאינו שלו. [צריך לפרש שאינו אוסר דהיינו אינו עושה לאסור ממש – לא שאין בו כוח לאסור]². ואם היה לו בו שותפות, או שהיה משומד, שהרי הוא כגוי, או שהתרו בו [...] הרי זה אוסר היין.

(הלכות חובל ומזיק ז, ו)

מוכח שבמעשה גמור כגון מנסך אדם אוסר [אלא שאנו אומרים שישראל מן הסתם מתכוון לצעוריה לחבריה ולא לעבודה זרה, ולכן המשומד והמותרה אוסרים] (רש"י חולין מ, ב ד"ה אין אדם)³.

אולם [במשנה] בכלאים [נאמר] :

¹ מאמר זה לקוח מטיטת לימוד של מו"ר ראש הישיבה הרב נחום אליעזר רבינוביץ' זצ"ל, ולא עבר את הגהתו לפרסום. המאמר הועתק על ידי דביר במברגר, ועובד על ידי זאק מילנצ'יק יחד עם דביר במברגר. דברי הרב עצמם מובאים במלואם, ללא שינוי, אלא שהוספנו משפטי קישור וביאור, המופיעים בסוגריים מרובעים כדי להקל על הקורא. תיקנו את המקורות שהרב הביא לפי המהדורות הנהוגות באסופה זו. ההלכות ממשנה תורה לקוחות ממהדורת ראש הישיבה הרב יצחק שילת, ופירוש המשנה לקוח ממהדורת הרב קאפח.

² [דומה שכוונת הרב בהערה היא כדלהלן: הביטוי "אין אדם מישראל אוסר דבר שאינו שלו" כוונתו שאדם מישראל אינו עושה את היין לאסור בדרך כלל, מפני שהוא מתכוון לצער את חברו ("דלצעוריה קא מיכוין") כמבואר בגמרא בחולין שהובאה בפנים, לא שאין בישראל כוח לאסור את היין אם אכן יתכוון לעבודה זרה. וכך עולה מהמשך שהאדם אוסר אם הוא משומד או עשה לאחר התראה – ז"מ]

³ [עיינו גם רש"י חולין מא, א ד"ה ורב נחמן, ששם הדברים מפורשים יותר. ראה גם בהערה הקודמת – ז"מ]

ראש הישיבה הרב נחום אליעזר רבינוביץ זצ"ל

מסכך את גפנו על גבי תבואתו של חברו הרי זה קדש וחייב באחריותו. רבי יוסי ורבי שמעון אומרים: אין אדם מקדש דבר שאינו שלו. אמר רבי יוסי מעשה באחד שזרע את כרמו בשביעית ובא מעשה לפני ר' עקיבא ואמר אין אדם מקדש דבר שאינו שלו.

(משנה כלאים ז, ד-ה, הובאה במקצת בבבא קמא ק, א)

וכן פסק הרמב"ם בהלכות כלאים:

ואין אדם מקדש דבר שאינו שלו, לפיכך המסכך גפנו על גבי תבואתו של חברו קידש גפנו ולא נתקדשה התבואה [...] ומפני זה הזרע כרמו בשביעית לא קדש.

(הלכות כלאים ה, ח)

[ואם כן, עולה מכאן שבאיסור כלאים אין אדם אוסר דבר שאינו שלו, בניגוד לדברים האמורים לעניין מנסך, שם ראינו שאדם אוסר דבר שאינו שלו אלמלא הבעיה של "לצעוריה קא מכווין"].

ובפירוש המשנה הוסיף ביאור בנוגע לשביעית:

ידוע לך שכל השדות בשנת השמטה הפקר ואין לשום אדם בהן בעלות גמורה, ולפיכך נעשה כרמו בשנת השמטה כמי שאינו שלו.

(פירוש המשנה כלאים ז, ה)

והנה כבר ביארו הר"ש (כלאים ז, ד ד"ה אין), הרע"ב (ד"ה אין) והתוספות ישנים (יבמות פג, ב) דשאני כלאים משאר איסורים שבהם אדם אוסר דבר שאינו שלו על ידי מעשה, כי הכא כתיב "כרמך" (דברים כב, ט) או "שדך" (ויקרא יט, ט). ותנא קמא דפליג, דרשינן בירושלמי (כלאים ז, ג) ריבוי מיוחד, עיי"ש. ובתוספות (יבמות פג, ב ד"ה אין; חולין מ, א) [מובאת סברה אחרת], שכלאים [אף על פי שיש בהם מעשה, עיקר האיסור] תלוי במחשבה כמו המשתחויה לבהמת חברו [ולמאן דאמר שלא נאסר הדבר מותר אפילו אם שחטה לעבודה זרה, מפני שהדבר תלוי במחשבה]. אולם לרמב"ם צריך עיון מהלכות איסורי מזבח (ד, ו), עיי"ש, שאפילו בלא מעשה נעבד אסור⁴.

⁴ [הקשו שם, מה ההבדל בין כלאים שאינו אוסר דבר שאינו שלו לבין דין כמו בשר בחלב שבוודאי אוסר דבר שאינו שלו. הרב לא התייחס לכך במאמר. בענייני הייתי מציע שקיים הבדל גדול בין מקרה שבו נשתנה גוף הדבר לבין מקרה שבו הדבר שנאסר לא השתנה. בכלאים, השתחויה ויין נסך, מדובר באיסור בגלל דבר

אין אדם אוסר דבר שאינו שלו

אולם התוספות הקשו מסיפא דמשנה שם בכלאים :

האנס שזרע את הכרם ויצא מלפניו קוצרו אפילו במועד [...] מאימתי הוא נקרא אנס? משישקע.

(סוכה ל, ב)

בירושלמי שם [נאמר]:

מאימתי נקרא אנס? משישקע. אמר רבי אחא נשתקעו הבעלים ולא נתייאשו הבעלים איסורו דבר תורה. נתייאשו הבעלים ולא נשתקעו הבעלים איסורן מדבריהן. ויש קרקע נגזל. אמר רבי לא אף על פי שאין קרקע נגזל יש ייאוש לקרקע.

(ירושלמי כלאים ז, ד)

[עולה מן המשנה שמותר לקצור במועד כדי שלא יגדל ויקדש, והרי האנס אינו בעל הקרקע, ואיך אדם אוסר דבר שאינו שלו, בפרט בכלאים שראינו שאין אדם מקדש דבר שאינו שלו?] והנה התוספות שם פירשו כדרכם, שנשתקע שם בעלים מעל הקרקע, והוא ייאוש גמור [ולכן האדם כאן אוסר דבר שלו], אבל על הרמב"ם קשה שהרי הוא פסק בהלכות גזלה ואבדה:

שנעשה על ידי הדבר או בקרבנו, ואילו בבשר וחלב שינו את גוף הדבר. אולם לפי הרמב"ם, אין אדם יכול לאסור את הדברים של חברו רק בכלאים, אבל כמבואר בתחילת הדברים, לולי הסברה "דלצעוריה קמיכיון", גם במנסך אפשר לאסור את של חברו, וכן הדין בשוחט בהמת חברו לעבודה זרה שהזכירו התוספות שהובאו בפסקה זו (הלכות עבודה זרה ת, א), ומסתבר שדין זה זהה לדין המנסך, ולפי הרמב"ם הנעבד תמיד אסור, בין בשלו ובין בשל חברו (הלכות איסורי מזבח ד, ו). אם כן, הסברה לחלק ברמב"ם דומה אך שונה – כאשר אדם עובד חפץ מסוים (או מנסך או שוחט אותו לעבודה זרה) עובדה היא שהוא דבר שנעבד, בין אם הבעלים מתנגדים לכך או לא, שהרי בפועל הוא נעבד וממילא הדבר אסור כעצמו של עבודה זרה. חל שינוי של ממש בעצם הדבר, אפילו אם השינוי אינו פיזי. הסיבה היחידה שאחר אינו אוסר במנסך ובשוחט לעבודה זרה היא שאנו מעמידים שאין הוא באמת מתכוון לכך אלא רק לצער את חברו. אולם בכלאים לא נעשה בגוף הענבים שום דבר, אלא שזרעו לידם זרעים. מעתה, יש מקום להתלבט – האם אנו דנים את הענבים האלה לפי ההיסטוריה שלהם, כמו שאנו עושים בעבודה זרה (שזו דעת תנא קמא במשנה) או שמא היסוד בכלאים הוא שאדם זרע בכרם שלו זרעים, כך שהדבר תלוי במעשה של האדם ולא במה שקרה לענבים עצמם. מסתבר שזה פשר גזירת הכתוב "שדך" או "כרמך" – לפי ר' יוסי ור' שמעון האיסור בכלאים אינו תלוי בעובדת הכרם שבו גדלו הענבים אלא בכך שאדם אסר את כרמו באמצעות הזריעה האסורה. סברה זו משתלבת כפתור ופרח עם דרכו של הרב, שדין "אין אדם אוסר דבר שאינו שלו" תלוי בהתנגדות הבעלים. התנגדות זו מועילה רק כאשר יש תועלת בהתנגדות זו, אך אין כל תועלת בהתנגדות האדם לכך שיעבדו את פרתו או שיערבו בשר בחלב, שהרי עבדו ועירבו. לעומת זאת התנגדותו מועילה בכלאים, מפני שהוא לא זרע בכרמו כדי לקדש את התבואה. וכן מבואר גם דין האתנן – כאשר אדם מעביר לזונה דבר שלא התייאשו הבעלים ממנו, הרי הם מתנגדים לכך שהזונה תקבל את התשלום והם ייקחו חזרה את החפץ שלהם, וממילא נמצא שהזונה לא קיבלה תשלום כלל. אך אם התייאשו הבעלים, אפילו לא קנה השני את הדבר בקניין גמור עדיין הדבר נעשה אתנן מפני שהבעלים לא יבואו לדרוש את זכויותיהם ונמצא שהזונה קיבלה את התשלום שלה והדבר הפך לאתנן – ז"מ].

ראש הישיבה הרב נחום אליעזר רבינוביץ זצ"ל

וכן הקרקע אינה נקנית לגזלן לעולם, אלא ברשות בעליה קיימת. ואפילו נמכרה לאלף זה אחר זה ונתייאשו הבעלים הרי זו חוזרת לנגזל בלא דמים.

(הלכות גזלה ואברה ח, יד)

הרי שאין ייאוש מועיל לקרקע לעולם, ועם כל זה פסק בהלכות כלאים:

האנס שזרע כלאים בכרם חבירו אם נשתקעו הבעלים אע"פ שלא נתייאשו הרי זה קדש מן התורה, ואם לא נשתקעו הבעלים אע"פ שנתייאשו אינו מקדש אלא מדברי סופרים.

(הלכות כלאים ה, י)

ובפירוש המשנה פירש⁵: "משישקע: משיתחבא בעל הכרם מפחדו מפני האנס שרוצה לגזלו" (פירוש המשנה כלאים ז, ו), ולכאורה מה משמיענו בזה?

והנה הרדב"ז שם כתב:

ואף על גב דקי"ל בתלמודא דידן דאין יאוש בקרקע שאני הכא דעשו אותו רבנן יאוש משום חומרא דכלאים אבל היכא דנשתקעו מפני אימת האנס אנן סהדי שנתיאש ממנה ואגב אונסיה הקנה אותה לאנס והוי כאילו היא שלו הילכך הווי כלאים מן התורה.

(רדב"ז כלאים ה, י)

והדוחק מבואר.

ולפענ"ד נראה בהקדים [= להקדים בשאלה], למה אין אדם אוסר דבר שאינו שלו? ועיין חולין: "שיכול לומר לו לא כל הימנך שתאסר ייני לאונסי" (חולין מא, א). ועיין רמב"ם גבי אתנן שכתב:

וכן אם נתן לה דבר שאינו שלו לא פסלו שאין אדם אוסר דבר שאינו שלו אלא אם כן נתייאשו הבעלים.

(הלכות איסורי מזבח ד, טו)

⁵ [הרב מקשה כאן קושייה נוספת, מה משמיענו הרמב"ם בפירוש המשנה הנ"ל – ד"ב]

אין אדם אוסר דבר שאינו שלו

והנה הרמב"ם הוסיף לנו כאן ביאור יסודי. לכאורה אילו היה דין אין אדם אוסר דבר שאינו שלו מיוסד על שיהיה שלו דווקא לכל דיני ממונות, הרי לא יועיל מה שנתייאשו הבעלים, מכל מקום כל שעדיין לא קנאו הוא להיות שלו, איך יכול לאסרו?

ברם הרמב"ם גילה לנו בזה שעיקר הטעם שאין אדם אוסר דבר שאינו שלו הוא משום שהבעלים האמיתיים מעכבים. וכל שיש כוח מתנגד, דהיינו שיכול לומר לו: "לא כל הימנך ליאסר דבר שלי לאונסי", אבל משנתייאשו הבעלים, אין כאן עיכוב.

והנה אין צורך דווקא שיהיה לדבר בעלים ממש, שבעלות שלהם היא המעכבת. אפילו אין אחר שהדבר הוא שלו, רק שיש לאחר בזה זכות שיכול לתובעו, כגון שביעית שבאמת לא נפקעה בעלותו⁶ של בעל השדה, שהרי שלו היא לכל דבר ויכול למוכרה וכו', אולם מאחר שגם לכל העולם יש זכות לקחת פירותיו, ואפילו לא לקחום עדיין, מכל מקום חשיב שיש להם בעלים על כל פנים לעניין זה שהם מעכבין על בעל השדה מלאוסרה.

וזהו שכתב הרמב"ם בפירוש המשנה שהזכרנו:

ידוע לך שכל השדות בשנת השמיטה הפקר ואין לשום אדם בהן בעלות גמורה, ולפיכך נעשה כרמו בשנת השמיטה כמי שאינה שלו.

ומאחר שיד כל אדם בהן, זה מעכב בעדו מלאסרו.

הרי שאין בעלות חוקית מכריעה כי אם שהעיקר הוא זכויות המאפשרות לאחר לתבוע חלקו, ולבצע למעשה התנגדות נגד זה הבא לאסור את הדבר.

ונלפענ"ד לא זו אף זו, אפילו יש לאחר בעלות חוקית אלא שמשום מה אין בעלות זו ניתנת לביצוע למעשה, דהיינו שאינו מוכן לעמוד על זכויותיו לדרוש את שלו, גם באופן זה יכול אדם לאסור את הדבר מאחר שאין התנגדות מן הבעלים. באמת יש להוכיח דבר זה מן הכלל של הרמב"ם, שהרי אפילו נתייאשו הבעלים, מכל מקום אין אחר זוכה בדבר בלתי אם בדרכי קניין. והרי אפילו אבידה מדעת, שאין בה דין השבת אבידה, פסק הרמב"ם שאסור לרואה ליטול דבר זה לעצמו, והיינו משום שכל שלא זכה בו אחר, עדיין של בעלים הראשונים הוא (הלכות גזלה ואבדה יא, יא; והטור חולק עליו, חושן

⁶ [במקור - בעלותה].

ראש הישיבה הרב נחום אליעזר רבינוביץ זצ"ל

משפט רס"א). ומכל מקום מאחר שנתייאשו בעלים ראשונים יכול הוא לאסרו, אף על פי שעדיין אינו שלו.

ובזה יש להבין דין אנס שזרע כלאים. ראינו שהרמב"ם מפרש "משישקע": "משיתחבא בעל הכרם מפחדו מפני האנס", ובירושלמי אמרו אף על פי שלא נתייאש משישקע האנס יכול לאסרו, והיינו מאחר שבעל הכרם מסתתר ואין סיכויים שיבוא לעמוד על זכויותיו, אף על פי שלא נתייאש והוא מקווה שהאנס ימות או ילך למדינת הים וכיוצא בזה, ואז יחזור לאחוזתו, מכל מקום עתה אינו עומד כנגדו כלל, ואדרבה הוא מתחבא מפניו. לפיכך אוסר האנס דבר תורה. אבל נתייאש ולא נשקע, אוסר רק מדרבנן, מאחר שאין ייאוש בקרקע, והוא לא נשקע, באמת עדיין יש כוח מתנגד אלא משום שלמעשה זה רחוק, לפיכך אסרו חכמים.

היוצא מכל הנ"ל, שיכול אדם להחיל איסורים על איזה דבר אפילו אינו שלו ממש, ואם רק אין כוח מתנגד, חשוב לעניין זה כאילו הוא שלו.